

بررسی رویکرد جمهوری اسلامی ایران در سوریه (در چارچوب نظریه بازیها)

محمدعلی شهریار^۱، اسماعیل شفیعی^۲، نفیسه واعظ^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۱۲/۰۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۶/۱۴

چکیده

سوریه اهمیت ژئوپلیتیکی، ژئواستراتژیکی و ژئواکونومیکی دارد و به همین خاطر حوزه تلاقی نیروهای متضاد با بیشترین بحران و تنش است. قدرتهای بزرگ منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای نیز توجه ویژه‌ای به این کشور دارند. سوریه در سیاست خارجی ج.ا.ایران بسیار پر اهمیت است. موقعیت استراتژیک سوریه از لحاظ پرستیژ در جبهه مقاومت، مسائل امنیت ملی، رقابت با عربستان سعودی و توسعه نفوذ در خاورمیانه برای ایران بسیار اهمیت دارد. این پژوهش با بهره‌گیری از نظریه بازیها، به شیوه توصیفی-تحلیلی سیاست خارجی ج.ا.ایران را در سوریه مورد بررسی قرار می‌دهد. سوال این است که سوریه چه اهمیت‌های ویژه‌ای برای ج.ا.ایران دارد؟ ج.ا.ایران چه سیاستی را برای سوریه بعد از بشار اسد، می‌بایست دنبال کند تا بتواند موقعیت خود را در منطقه حفظ نماید؟ فرض بر این است که ج.ا.ایران به دنبال خروج از محدودیتهای ژئوپلیتیکی و استفاده از فرصت‌های استراتژیکی سوریه در جهت توسعه نفوذ در خاورمیانه و استمرار عمق استراتژیک خود می‌باشد و نمی‌خواهد این موقعیت را از دست بدهد. ج.ا.ایران در این بازی یک بازیگر کمینه‌گر محسوب می‌شود.

واژه‌های کلیدی: ایران، خاورمیانه، سوریه، سیاست منطقه‌ای، نظریه بازیها

۱. عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی بوشهر mash_1097@yahoo.com

۲. استادیار و عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرضا esmaeilshafiee@yahoo.com

۳. استادیار و عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی شهرضا vaezsh85@yahoo.com

۱- مقدمه

با توجه به سابقه روابط استراتژیک ج.ا.ایران و سوریه، تحولات اخیر در سوریه؛ اگرچه با نقش‌آفرینی جبهه معارضان به صورت میدانی دنبال می‌شود، اما به نظر می‌رسد با حمایت برخی کشورهای عربی به ویژه عربستان سعودی در پی سیاستهای مهار ج.ا.ایران در منطقه خاورمیانه صورت می‌گیرد و هدفی فراتر از مسائل ملی سوریه دارد. هدف اصلی این بحران‌سازی برخورد با جبهه مقاومت اسلامی و به صورت خاص، مهار ج.ا.ایران و کنترل بیداری اسلامی در منطقه غرب آسیا و شمال آفریقا است. سوریه علاوه بر اهمیت راهبردی عمومی به دلیل جایگاهش در جبهه مقاومت و ارتباط و اتحاد با ج.ا.ایران در محاسبات منطقه‌ای و جهانی، اهمیت مضاعف پیدا کرده است؛ به گونه‌ای که ایران را در یک بازی با حاصل جمع جبری صفر در مقابل رقبای سنتی خود قرار داده است.

سوریه بخش با اهمیتی از منطقه ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک غرب آسیا است. اعتقاد بر این است که اگر نظام سوریه تغییر کند؛ ج.ا.ایران، یک متحد راهبردی را در شرق مدیترانه، از دست خواهد داد و عمق راهبردی آن مورد تهدید قرار می‌گیرد. شکستن ارتباط رو به گسترش سه کشور ایران، عراق و سوریه جنبه عمده جنگ قدرت در سوریه است که ساقط کردن دولتهای متحد با ج.ا.ایران را خواستار است تا به این طریق، آمریکا به اهداف ژئوپلیتیک خود دست یابد و عربستان سعودی نیز به هدفش - که کاهش نفوذ شیعیان و ایران در منطقه است- برسد.

بسیاری از تحلیلگران اعتقاد دارند؛ روابط میان عربستان و ج.ا.ایران در سال‌های اخیر، ابعادی جدیدی چون تضادهای مذهبی و ایدئولوژیکی، رقابت بر سر منافع سیاسی و ژئواستراتژیک و یک رقابت دائمی برای دستیابی به هژمونی منطقه‌ای به خود گرفته است (3: Paul & Van Duijne, 2009). لذا این دو کشور دو رقیب استراتژیک در خاورمیانه محسوب می‌شوند. پشتیبانی و حمایت‌های گسترده عربستان از نیروهای ضد انقلاب در دو کشور بحرین و مصر با تلاش‌ها و فعالیت‌های عربستان در سوریه در تقابل

بررسی رویکرد جمهوری اسلامی ایران در سوریه (در چارچوب نظریه بازیها) / ۱۲۱

آشکار قرار دارد. عربستان در سوریه از نیروهای مخالف بشار اسد حمایت می‌کند. از طرف دیگر ج.ا.ایران، از دولت سوریه حمایت کرده و انقلابیون سوریه را تحریک شده توسط عربستان سعودی، غرب و ترکیه معرفی می‌کند. روابط استراتژیک طولانی مدت نشان می‌دهد؛ سوریه در سیاست خارجی ج.ا.ایران بسیار پر اهمیت است. موقعیت استراتژیک سوریه از لحاظ پرستیژ در جبهه مقاومت، مسائل امنیت ملی، رقابت با عربستان سعودی و توسعه نفوذ در خاورمیانه برای ایران بسیار اهمیت دارد. این پژوهش با بهره‌گیری از نظریه بازیها، به شیوه توصیفی - تحلیلی سیاست خارجی ج.ا.ایران را در سوریه مورد بررسی قرار می‌دهد. سوال این است که سوریه چه اهمیت‌های ویژه‌ای برای ج.ا.ایران دارد؟ همچنین ج.ا.ایران چه سیاستی را برای سوریه‌ی بعد از بشار اسد، می‌بایست دنبال کند تا بتواند موقعیت خود را در منطقه حفظ نماید؟ فرض بر این است که ج.ا.ایران به دنبال خروج از محدودریتهای ژئوپلیتیکی و استفاده از فرصت‌های استراتژیکی سوریه در جهت توسعه نفوذ در خاورمیانه و استمرار عمق استراتژیک خود می‌باشد و به هر صورتی نمی‌خواهد این موقعیت را از دست بدهد. لذا به دنبال حداقل کردن زیان در موقعیت استراتژیکی خود در سوریه است.

۲- بنیان نظری

نظریه بازیها حوزه‌ای از ریاضیات کاربردی است که در بستر علم اقتصاد توسعه یافته و به مطالعه رفتار راهبردی بین «عوامل عقلانی» می‌پردازد. رفتار راهبردی، زمانی بروز می‌کند که مطلوبیت هر عامل، نه فقط به راهبرد انتخاب شده توسط خود بلکه به راهبرد انتخاب شده توسط بازیگران دیگر هم بستگی داشته باشد. زندگی روزمره ما، مثال‌های بی‌شمار از چنین وضعیتهایی دارد (عبدلی، ۱۳۸۶: ۱۹). رقابت دو کشور برای دستیابی به انرژی هسته‌ای یا

دستیابی به یک منطقه استراتژیک، سازوکار حاکم بر روابط بین دو کشور در حل یک مناقشه بین‌المللی و ... نمونه‌هایی از این بازی‌ها هستند که نتیجه آنها بر اساس حاصل جمع جبری صفر قابل تبیین است.

ادعاهای ناظر بر کاربردهای ممکن نظریه‌بازیها را می‌توان به دو دسته اصلی تقسیم کرد: کاربردهای تحلیلی و کاربرد برای مشکل‌گشایی. این تقسیم‌بندی از آنجا نتیجه می‌شود که نظریه بازیها، هم شیوه‌ای برای اندیشیدن درباره تعارض و تصمیم‌گیری است و هم وسیله‌ای برای کشف استراتژیهای بهینه یا روشن ساختن مشکلات تصمیم‌گیری. می‌توان ادعا کرد که نظریه‌بازیها ماده خامی در اختیار دانشمندان علوم سیاسی قرار می‌دهد که از آن مدل‌هایی دقیق، مقتصدانه و نیرومند بسازند؛ مدل‌هایی که به نحوی از انحاء ممکن است برتری بازی بر مدل‌های موجود داشته باشد. (عبدلی، ۱۳۸۶: ۲۹)

نظریه‌بازیها از موقعیتهای رقابتی بحث می‌کند که در آن دو یا چند رقیب هوشمند با منافع متضاد به رقابت می‌پردازند. در این رقابت بازیگران چندین انتخاب پیش رو دارند و هر بازیگر تلاش می‌کند دریافت خود را بهینه سازد (عرب، ۱۳۷۸: ۱۶۳). از آنجا که ج.ا.ایران و عربستان در خاورمیانه بازیگران مطرحی هستند و دارای منافع متعارض نیز می‌باشند و با هم در رقابت‌اند؛ به نظر می‌رسد نظریه‌بازیها بتواند چگونگی این بازی را بین این دو کشور تشریح و تبیین کند. این وضعیت اکنون در نگاه عربستان و ایران به یمن و سوریه قابل مشاهده است. می‌توان واکنش ج.ا.ایران به برخورد عربستان در سوریه را در یمن مشاهده کرد و اقدامات عربستان در سوریه را تابع سیاستهای ج.ا.ایران در بحرین و عراق دانست.

یکی از مفروض‌های اصلی نظریه‌ی بازی‌ها، اصل «کم بیشینه» است. طبق آن هر بازیگر بدنبال بیشتر کردن کمترین امتیازی است که مطمئن در بدست آوردن آن است و در پی کم کردن بیشترین ضرری است که تحمل آن اجتناب‌ناپذیر است. این اصل در بازی

بررسی رویکرد جمهوری اسلامی ایران در سوریه (در چارچوب نظریه بازیها) / ۱۳۳

حاصل جمع عددی صفر صدق می‌کند. (حقیقت، ۱۳۸۵: ۱۸۴-۱۸۳) این بازیگر را بازیگر «کمینه‌گر» می‌گویند. (سیف زاده، ۱۳۷۶: ۱۹۵) در مقابل، بازیگر بیشینه‌گر^۱ را داریم؛ بازیگری که در یک بازی دو نفره با حاصل جمع ثابت سعی دارد پیامد کمینه ناشی از یک استراتژی را برای خود بیشینه سازد (سیف زاده، ۱۳۷۶: ۱۹۵).

«ماتریس بازده‌ها»^۲؛ از دیگر مفاهیم موجود در نظریه بازی‌ها است که به آرایش مستطیل شکل از پیامدهای گوناگون بازی گفته می‌شود. سطرهای این مستطیل متناظر با استراتژی‌های خودمان و ستون‌های آن متناظر با استراتژی‌های حریف است. (ونتسل، ۱۳۷۲: ۱۲)

تئوری حرکتها^۳؛ یکی از بزرگترین پیشرفت‌ها در نظریه بازیها توسط پروفیسور استیون برامز^۴ صورت گرفته است. وی شیوه تعمیمی برای نظریه بازیها پیدا کرده که نظریه حرکت- حرکت یا نظریه حرکتها خوانده می‌شود. استیون نشان می‌دهد که چگونه با واکنش هر بازیکن به راهبرد بازیکن دیگر بازی تکامل می‌یابد (Brams, 1998:34) به اعتقاد برامز، بازیگران نه تنها در ذهن خود آثار فوری حرکات را در نظر می‌آورند بلکه به آثار ضد حرکتها^۵ یا واکنشهای این حرکتها و ضدضد حرکتها^۶ توجه دارند (Brams, 1998) تئوری حرکت با توجه خاص به مفهوم بازده در نظریه کلاسیک بازیها به این نکته اشاره دارد که بازده‌ها به بازیگران این امکان را می‌دهد که از حرکتهایی که در موقعیتهای متفاوت رخ می‌دهد، ارزیابی پی‌در پی داشته باشند (Brams, 2001:8). از دید برامز، در تئوری حرکت؛ به جای گزینش استراتژی‌هایی از سوی دو بازیگر در ماتریس بازده،

1. Maximizing player

2. Payoffs matrix

3. Moves theory

4. Steven J. Brams

5. Countermoves

6. Counter- countermoves

بازیگران از یک نتیجه در ماتریس آغاز می‌کنند و در جریان بازی است که تصمیم می‌گیرند حرکت کنند یا نه (Brams, 1994:4). بدین صورت در تئوری حرکت قوانین بازی نیز در جریان بازی و از سوی بازیگران درگیر، تعیین و عملیاتی می‌شوند. در نظریه کلاسیک بازیها، بازیگر همزمان در ماتریس بازی استراتژی‌هایی را برمی‌گزیند که آثار انتخاب آنها را روشن می‌کند اما در تئوری حرکت به جای اینکه بازی با گزینش یا استراتژی آغاز شود، چنین فرض می‌شود که بازیگران در آغاز بازی در چندین وضع قرار داشته‌اند یا چنین وضع را می‌توانند انتخاب کنند. بر پایه این بازدها آنان باید به تنهایی تصمیم بگیرند که این وضع را برای اینکه بهتر شود تغییر دهند یا نه. (Brams, 2001:3) تئوری حرکتها قائل به تداوم بازی است. از همین رو جابه‌جایی واکنشای بازیگران و در پیش گرفتن موضع سخت و نرم همواره تکرار می‌شود و این حرکتها و ضد حرکتها در بازی جریان دارد (Brams, 1998:33).

در محیط عملیاتی واقعی؛ در سوریه عربستان دنبال رها کردن اهداف و منافع خود است به شرط اینکه ایران یمن را رها کند ولی ایران در یمن علاوه بر منافع خود در سوریه دنبال کسب موقعیت بهتری برای شیعیان یمن است تا موقعیت انصار الله یمن را به مانند موقعیت حزب الله لبنان ارتقاء دهد. در این مورد سندی وجود دارد که از پیام محرمانه عربستان به ایران رسیده که در آن سعودی‌ها گفته‌اند ما سوریه را رها می‌کنیم و شما یمن را رها کنید (jahannews, 2015: dciypa5rt1apr2). ایران در سوریه تاکنون از بشار اسد حمایت کرده است اما در فضای سیاسی احتمالی بعد از بشار اسد ایران می‌بایست حداقل الگوی لبنان را دنبال کند تا در بازی منطقه شرق مدیترانه موقعیت استراتژیک خود را از دست ندهد. به عبارتی ایران باید از وارد شدن بیشترین ضرر به موقعیت خود در سوریه جلوگیری کند.

بررسی رویکرد جمهوری اسلامی ایران در سوریه (در چارچوب نظریه بازیها) / ۱۲۵

۳- اهمیت ژئوپلیتیکی و استراتژیکی سوریه

سوریه؛ زمانی مرکز امپراتوری اسلام بود. گروههای نژادی گوناگونی از قبیل؛ عرب (۹۰ درصد)، کرد (۹ درصد)، ارمنی، آشوری و ترکمن (۱ درصد) در آن زندگی می‌کنند. از لحاظ مذهبی نیز می‌توان این گروههای مذهبی را در سوریه مشاهده نمود: مسلمان سنی (۷۴ درصد)، علوی (۱۲ درصد)، مسیحی (۱۱ درصد) و دروزی (۳ درصد). سوریه بر اساس آمار سازمان ملل متحد در سال ۲۰۰۸م، حدود ۲۰۵۸۱۲۹۰ نفر جمعیت داشته و مساحتی بالغ بر ۱۸۵۱۷۰ کیلومتر مربع دارد. در سال ۱۹۴۶م از فرانسه استقلال یافته و از دوره حافظ اسد، دارای حکومت اقتدارگرایانه بوده و در عرصه بین‌المللی با سیاست ضدصهیونیستی توصیف شده است (ذوقی بارانی و دیگران، ۱۳۹۰: ۲۰۰). از لحاظ جغرافیایی؛ در جنوب غربی قاره آسیا، کنار دریای مدیترانه و در همسایگی کشورهای ترکیه در شمال، عراق در شرق و جنوب شرقی، اردن در جنوب، اسرائیل در جنوب غربی و لبنان در غرب واقع شده است. بندرهای مهم سوریه عبارت‌اند از: لاذقیه، طرطوس و بانیا که در کنار دریای مدیترانه واقع شده‌اند. سوریه از چند جهت دارای اهمیت است: به واسطه منطقه جغرافیایی و بافت نیروی انسانی موجود در آن، از منظر تخصصی در جهان عرب و نزدیکی آن به فلسطین؛ در میان کشورهای عربی؛ مصر، سوریه و عربستان لایه‌های نخست کشورهای مهم جهان عرب را تشکیل می‌دهند. سوریه با دارا بودن بافت حکومتی تعریف شده در جهان اسلام، در حوزه مقاومت جهادی، به عنوان ستون فقرات مقاومت در این مسیر شناخته می‌شود. این کشور در کل خاورمیانه اهمیت دارد و بالتبع جایگاه سوریه در جهان عرب، جهان اسلام، جغرافیای خاورمیانه و معادلات منطقه‌ای همیشه جایگاه بالایی بوده است. هرگونه رویدادی در سوریه می‌تواند پیامدهای متفاوتی در این لایه‌ها و از هر لایه‌ای به لایه دیگر در پی داشته باشد (ذوقی بارانی و دیگران، ۱۳۹۰: ۲۰۱). سوریه در سواحل شرقی دریای مدیترانه قرار گرفته و از ۱۸۶ کیلومتر ساحل برخوردار است و

همسایگی این کشور با فلسطین اشغالی و اسرائیل، لبنان، ترکیه و عراق اهمیت استراتژیک سوریه را بسیار بالا برده است. سوریه تنها کشوری است در میان کشورهای عربی خاورمیانه که نقش نسبتاً مستقل‌تری در مناسبات منطقه‌ای و بین‌المللی ایفا نموده است. نقش آفرینی سوریه در معادلات سیاسی لبنان و درگیری این کشور با اسرائیل از جمله مواردی است که از لحاظ راهبردی سوریه را مهم جلوه می‌دهد. نکته دیگر آنکه سوریه جزئی از جریان مقاومت در کنار ج.ا.ایران، حزب‌الله و حماس در مقابله با اسرائیل به حساب می‌آید. دلیلی دیگر برای اهمیت استراتژیک این کشور نزد بازیگران بین‌المللی؛ توانایی سوریه برای انتقال انرژی کشورهای ایران و عراق از طریق بنادر بانیاس و طرطوس در ساحل مدیترانه به اروپاست (Nerguizian, 2012: 84).

اهمیت راهبردی سوریه را می‌توان در این موارد خلاصه نمود: ۱- قرار گرفتن در نقطه اتصال سه قاره اروپا، آسیا و آفریقا؛ ۲- همسایگی با لبنان، عراق، فلسطین؛ به عنوان اجزای مهم ژئوپلیتیک مد نظر ایران؛ ۳- تنها کشور نزدیک به ایران در اتخاذ سیاست‌های مستقل منطقه‌ای و بین‌المللی در جهان عرب؛ ۴- مسیر انتقال نفت و گاز ایران و عراق به اروپا؛ ۵- تاثیر گذاری در موفقیت جبهه مقاومت و ارتباط دهنده ایران به حماس و حزب‌الله.

در صورت ایجاد مشکل در رژیم بشار اسد و سر کار آمدن نیروهای دیگر به جای وی به خصوص در صورتی که وابستگان آمریکا و عربستان در سوریه به قدرت برسند، دستیابی ایران به منطقه از بین خواهد رفت. البته شاید در آینده سوریه ایران بتواند یک حزب‌الله دیگر مانند حزب‌الله لبنان داشته باشد، لذا براین اساس تا جایی که می‌تواند باید از بشار اسد حمایت کند ولی در نهایت می‌بایست نقطه اتکایی در حاشیه مدیترانه و شامات، برای خود تدارک ببیند.

بررسی رویکرد جمهوری اسلامی ایران در سوریه (در چارچوب نظریه بازیها) / ۱۲۷

۴- روابط سیاسی ج.ا.ایران و سوریه

روابط سیاسی ج.ا.ایران و سوریه به سال ۱۹۴۶م برمی گردد. در این تاریخ سوریه به استقلال رسید و ایران بلافاصله این استقلال را پذیرفت. در این دوران با وجود حکومت‌های با دیدگاه‌های متفاوت، روابط و همکاری‌های مناسبی بین دو دولت برقرار بود که ناشی از وجود یک دشمن مشترک به نام رژیم بعث عراق بوده است. بعد از انقلاب اسلامی ایران، مناسبات سیاسی و روابط استراتژیک مستحکمی بین دو کشور بوجود آمد. چرا که ادامه حیات دشمن سابق و اتخاذ استراتژی مشترک در قبال رژیم صهیونیستی باعث شد این دو کشور به متحدین استراتژیکی تبدیل شوند که نمود آن در حمایت از گروه‌های اسلامگرا نظیر حماس و حزب الله و ایجاد محور مقاومت در برابر سیاستهای خاورمیانه‌ای آمریکا و اسرائیل ظاهر شود. در قبال آنها؛ کشورهای غربی و عربی از دهه ۸۰م شروع به یک سری اقدامات جهت دور کردن سوریه عربی از ایران فارسی نمودند که هیچگاه موفق به قطع این رابطه نشدند. نمونه بارز آن تلاش عربستان و کویت برای کنترل یا قطع ائتلاف سوریه با ج.ا.ایران در طول جنگ (تحمیلی) و پیشنهاد تامین نفت مورد نیاز سوریه و حزب الله از طرف آنها به جای ج.ا.ایران بود که دولت سوریه نمی پذیرد و تاکید می کند که روابط ایران و سوریه، استراتژیک است. (غرایاق زندی، ۱۳۸۸: ۱۵۷)

در زمان جنگ ج.ا.ایران و عراق، سوریه به دلیل اختلاف نظر شدیدی که با «صدام حسین» بر سر رهبری جهان عرب و نگرش آن نسبت به ج.ا.ایران داشت؛ همواره از ایران پشتیبانی و حمایت کرد و ج.ا.ایران نیز در عوض امتیازهای تجاری و اقتصادی قابل توجهی به سوریه اعطا می کرد که از آن جمله می توان به صادرات یک میلیارد دلار نفت خام رایگان به سوریه (در مقابل مسدود کردن مسیر صادرات نفت عراق از خاک سوریه) اشاره نمود. دولت سوریه انقلاب اسلامی ایران را عاملی می دانست که ایران را از متحد اسرائیل به طرفداری اعراب بدل کرد. به قول (حافظ) اسد: «ایران بدون شک از اعراب و

آزادسازی سرزمین مان حمایت می‌کند... چگونه ما می‌توانیم ایران را با انقلاب اسلامی و استعداد‌های انسانی، نظامی و اقتصادی‌اش از دست بدهیم.» در آغاز جنگ عراق علیه ج.ا.ایران (حافظ) اسد حمله صدام را محکوم و آن را جنگی اشتباه در «زمان اشتباه» و علیه «دشمن اشتباه» دانست. سوریه در نوامبر ۱۹۸۰م با ایجاد ائتلاف عربی علیه ج.ا.ایران مخالفت کرد و در سال ۱۹۸۱م کاملاً طرف ج.ا.ایران را گرفت و در سال ۱۹۸۲م خط لوله نفت عراق را به خاطر ج.ا.ایران قطع کرد و تلاش کرد شوروی را از حمایت عراق باز دارد و کشورهای عمان و امارات را به برقراری روابط با ایران ترغیب نماید و حتی با فشار عربستان و کویت و تطمیع و تهدید آن به قطع کمک به سوریه در قبال اسرائیل، تن به قطع ارتباط با ایران نداد (غرایاق زندی، ۱۳۸۸: ۱۵۷-۱۵۵). در بحث پرونده هسته‌ای؛ سوریه دائم از برنامه هسته‌ای ج.ا.ایران دفاع نموده و اعلام کرده ایران حق دارد بر اساس قوانین بین‌المللی از انرژی هسته‌ای مسالمت‌آمیز استفاده کند. علاوه بر این سوریه، اجازه استقرار نیروی سپاه پاسداران در خاک خود و نزدیکی مرز لبنان را صادر کرد تا از این طریق حزب‌الله لبنان مستقیماً از جانب ایران حمایت شود.

البته سوریه طی سه ده گذشته، ارتباطات و مناسبات خود در جهان عرب را فدای ایران نکرده و همواره از موضع اعراب در مناقشات با ج.ا.ایران حمایت به عمل آورده است. سوریه؛ از امارات متحده و ادعاهای آن نسبت به جزایر سه‌گانه حمایت نموده و از کنار رابطه خود با ج.ا.ایران توانسته از اعراب کمک مالی کسب کند، ارزش خود را در نظر اعراب بالا ببرد و نقش میانجی را در منازعه ج.ا.ایران و اعراب ایفا کند و همچنین نقش مشابهی نیز در منازعه غرب با ج.ا.ایران داشته باشد. (هانتر، ۱۳۹۲: ۳۷۷)

در خلال جنگ داخلی سوریه، ج.ا.ایران از اصلی‌ترین حامیان حکومت بشار اسد محسوب می‌شود که این امر، مورد اذعان بشار اسد نیز قرار گرفته است. با شروع بحران، روابط نظامی و امنیتی سوریه و ج.ا.ایران بیشتر شده است. سپاه پاسداران ج.ا.ایران، حمایت

بررسی رویکرد جمهوری اسلامی ایران در سوریه (در چارچوب نظریه بازیها) / ۱۳۹

خود را از حکومت بشار اسد افزایش داده، آنها نیروهای نظامی و امنیتی کلیدی سوریه را آموزش دادند و به این کشور کمک کردند تا توانایی نظامی خود را گسترش دهد (سایت آفتاب، نجات، ۱۳۹۳).

با وجود این سابقه به نظر می‌رسد؛ روابط ج.ا.ایران و سوریه، روابط استراتژیک در مقابل دشمن مشترک بوده و در هر دوره‌ای می‌بایست استمرار داشته باشد. با نگاهی که ایران به موقعیت استراتژیک شامات دارد مولف این پژوهش، بر این اعتقاد است که با توجه به تفاوت‌های ایدئولوژیک ایران و اسرائیل بعد از انقلاب، سوریه جایگزین اسرائیل در استراتژی مدیترانه ایران شده است. ایران بنا به خروج از بن بست و مشکلات تنگ‌هرمز ناگزیر از انتقال انرژی از مسیر زمینی به مدیترانه می‌باشد، لذا بر این اساس به موقعیت استراتژیک و ژئواکونومیک شامات و عراق نیاز دارد.

۵- روابط اقتصادی

فواید اقتصادی برقراری روابط ایران و سوریه برای سوریه شامل می‌شود به خرید نفت با شرایط به صرفه، و سرمایه‌گذاری و درآمدزایی در سوریه به واسطه رفت و آمد توریست‌ها (و زائرین) ایرانی. در اواخر دهه ۱۹۹۰ و ۲۰۰۰م، سرمایه‌گذاری ج.ا.ایران در سوریه افزایش یافته و در سال ۲۰۰۸م به ۳ میلیارد دلار رسیده بود. ایران در سوریه در تعدادی از پروژه‌های صنعتی و کشاورزی مشارکت داشته است از جمله احداث کارخانه اتومبیل‌سازی و سیمان (هانتز، ۱۳۹۲: ۳۷۳). علاوه بر این سوریه سالهاست که از دریافت نفت رایگان و زیر قیمت بازار از ایران بهره‌مند می‌شود (سیمبر و قاسمیان، ۱۳۹۳: ۱۵۴). عبور خطوط انتقال انرژی ایران به اروپا نیز از فوائد اقتصادی سوریه در آینده می‌باشد.

شرکت مدیریت پروژه‌های نیروگاهی ایران (مپنا)^۱ اقدام به مشارکت در ساخت چند نیروگاه برق از جمله نیروگاه سیکل ترکیبی «جندر»^۲ و «نیروگاه سیکل ترکیبی» «تشرین»^۳ نموده است. قرارداد ساخت این نیروگاه در سال ۱۳۸۶ منعقد شد. (سیاست روز، پناه‌خواهی، ۱۳۸۹) تلاشهایی برای انتقال انرژی ج.ا.ایران به اروپا از خاک سوریه و عراق صورت گرفته است. به گزارش پایگاه اطلاع‌رسانی وزارت نفت مهندس جواد اوجی تصریح کرد: «به این منظور قرار است خط لوله‌ای از پارس جنوبی به طول ۷۵۰ کیلومتر تا مرز ایلام کشیده و از این طریق گاز ایران از پارس جنوبی به عراق سپس به سوریه، لبنان و دریای مدیترانه و در نهایت اروپا صادر شود.» (mop, 1395)

۶- روابط نظامی

همکاری نظامی دو کشور به جنگ عراق علیه ایران برمی‌گردد؛ سوری‌ها در این جنگ، با ارسال تسلیحات نظامی ج.ا.ایران را یاری می‌کردند (سیمبر و قاسمیان، ۱۳۹۳: ۱۵۴). ضمن اینکه زمینه‌های حضور نیروهای قدس را «بقاع» لبنان فراهم ساختند و آنان با بسیج سیاسی و فرهنگی به جذب و آموزش جوانان شیعه در بقاع اقدام کردند. جوانانی که پیشگامان تشکیل حزب‌الله و مقاومت نظامی شدند (سیمبر و قاسمیان، ۱۳۹۳: ۱۶۱). ج.ا.ایران و سوریه در سال ۲۰۰۶ اقدام به امضای یک تفاهم‌نامه نظامی کردند که بر پایه آن همکاری‌های نظامی دریایی این دو کشور در دریای مدیترانه گسترش می‌یافت. ولی مفاد این پیمان تا سال ۲۰۱۱م و انقلاب ۲۰۱۱ مصر و سقوط حکومت حسنی مبارک عملی نشد.

-
1. Mapna
 2. Jandar
 3. Teshrin
 4. MOP

بررسی رویکرد جمهوری اسلامی ایران در سوریه (در چارچوب نظریه بازیها) / ۱۳۱

پس از دست دادن کنترل کانال سوئز توسط حکومت حسنی مبارک بود که دو ناو جنگی ایرانی موفق شدند برای اولین بار به مدیترانه راه یابند و در بندر «لاذقیه» سوریه پهلو بگیرند (دیپلماسی ایرانی، ۱۳۸۹) ایران در سال ۲۰۱۰م در جهت شناسایی حملات موشکی و هوایی اسرائیل، اقدام به تحویل دادن یک سامانه راداری پیشرفته به سوریه کرد. هدف از اینکار دفاع از تاسیسات برنامه هسته‌ای ایران در برابر حملات موشکی و تامین امنیت هوایی سوریه و حزب الله لبنان در برابر حملات هوایی جنگنده‌های نیروی هوایی اسرائیل بیان شده است. (wsj, Levinson, 2010)

با توجه به این سوابق، روابط سوریه و ج.ا.ایران برای هر دو کشور بسیار مهم و استراتژیک بوده است. ایران سوریه را بیشتر به عنوان یک دروازه استراتژیک به دنیای عرب، یک سنگر علیه آمریکا و اسرائیل و مهمتر از همه راه ارتباط با حزب الله می‌بیند. بنابراین همان طور که اشاره شد روابط ایران و سوریه چیزی فراتر از ابعاد ایدئولوژیک و دینی و بیشتر براساس نگاه امنیتی و استراتژیک استوار است که بر اساس یکسری اشتراکات استراتژیک نیز استوار است؛

الف - موضع مشترک ضد امپریالیستی: ج.ا.ایران و سوریه هر دو از امپریالیسم و استعمار زیان دیده و به فکر جبران آن می‌باشند؛ به گونه‌ای که هر دو کشور در قبال نظام جهانی، سیاست ضدیت با وضع موجود را اتخاذ نموده‌اند. ایران؛ به دلیل از دست دادن مناطقی از سرزمین خود در جنگ‌های ایران و روس و واگذاری هرات تحت فشار نظامی و سیاسی انگلستان و همچنین اشغال در دو جنگ جهانی اول و دوم و همچنین حوادث کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ش و پروژه جدایی بحرین و در نهایت جنگ تحمیلی و سوریه؛ به دلیل مستعمره بودن و تحت قیمومت قرار گرفتن و در نهایت جدایی لبنان از خاک سرزمین‌اش و تشکیل یک دولت مسیحی در شرق و یک دولت یهودی در غرب کشورش تحت تدابیر و استراتژی‌های استعمارگران و قدرتهای بزرگ که نهایتاً منجر به جنگ اعراب و اسرائیل

شده و در آخر نیز بلندی‌های جولان را از دست سوریه گرفت و تاکنون نیز در اشغال اسرائیل می‌باشند، به شدت موضع ضد امپریالیستی دارند.

ب- **مسئله اکراد و امنیت ملی:** ج.ا. ایران به خاطر داشتن اقلیت کرد، همیشه مسائل مربوط به اکراد عراق، سوریه و ترکیه را مورد توجه داده است. اندیشه‌های سیاسی کرد بر اساس قومیت قرار گرفته و کردهای این کشورها در بخشهای فقیرنشین آنها ساکن هستند و می‌توانند مورد بهره‌برداری دولتهای رقیب و معارض در منطقه قرار گیرند. بعلاوه، این قوم دائماً خود را محروم از حقوق سیاسی، اجتماعی و اقتصادی می‌داند و فکر تشکیل حکومت بزرگ کردستان را در سر دارند. کردهای منطقه در تحولات اخیر سوریه به صورت فعال و تاثیرگذار شرکت دارند. از گروه‌های معارض بشار اسد می‌توان به کردهای موسوم به جمعه آزادی و یا اسیران آزادی نام برد. حضور فعال آنها در اعتراضات مناطق کردنشین «حسکه» و «قامشلی» و مناطق کردنشین دمشق، نشان از برجسته شدن هر چه بیشتر نقش کردها در تحولات اخیر سوریه دارد. حضور فعال اپوزیسیون کرد در نشست استانبول در سال ۱۳۹۰ش و اقدام به بلند کردن پرچم کردستان نشان از اهمیت روزافزون آنها در مسائل سیاسی سوریه و منطقه می‌باشد. شواهدی مبنی بر اینکه در میان کردهای معارض بشار اسد، تعداد زیادی از زنان و مردان مردان کردستان ایران حضور دارند وجود دارد. به نظر می‌رسد کردهای سوری نیز در کنار کردهای دیگر منطقه مثل کردهای عراق با توجه به وضعیت کلی کردهای منطقه خاورمیانه، راه رسیدن به اهداف کلان کردها را در حق‌خواهی خود از حکومت بشار اسد دنبال می‌کنند. که با موفقیت آنها، امکان تحرک مجدد اکراد ایران نیز وجود دارد.

ج- **اهمیت علوی‌های سوریه:** سوریه دارای نظام تک حزبی است که از ۱۹۵۰م سازمان مسلطی را در این کشور ایجاد کرده است. رهبران این حزب از ۱۹۶۳م قدرت سیاسی را در دست گرفته‌اند. ساختار حزب بعث در اختیار اهل سنت و ساختار دولت و

بررسی رویکرد جمهوری اسلامی ایران در سوریه (در چارچوب نظریه بازیها) / ۱۳۳

نهادهای امنیتی در دست علوی‌ها است. از زمان فوت حافظ اسد و انتقال قدرت به فرزندش نقش حزب بعث کم‌رنگ شده و امور دستگاه‌های امنیتی به طور کامل در دست علویان افتاده است (غرایاق زندی، ۱۳۸۸: ۲۰۲). رژیم علوی در سوریه خطر کمتری از رژیم سنی در سوریه برای ایران دارد. وجود رژیم علوی در سوریه می‌تواند شکاف فارسی/ شیعی و عربی/ سنی را که اهل سنت و اعراب به آن دامن می‌زنند؛ کاهش دهد. ضمن اینکه ایران به واسطه رژیم علوی سوریه می‌تواند از نفوذ عربستان در منطقه نیز جلوگیری به عمل آورد. از دید عربستان سقوط بشار اسد یعنی از بین رفتن متحد ایران در منطقه است و تهران با سرنگونی نظام حاکم در دمشق تضعیف خواهد شد. عاملی که که زمینه را برای عربستان مهیا می‌سازد تا رهبری ائتلاف سنی طرفدار و هم پیمان با غرب را از آن خود کند و از این طرق بتواند شکاف سنی/ شیعه را تشدید نموده و ائتلاف ضد ایرانی را مستحکم نماید.

د- **اهمیت سوریه در حمایت از حزب‌الله:** سوریه؛ لبنان را منطقه حائل و ایران؛ آن را جبهه مبارزه با اسرائیل می‌داند. سوریه امکان حضور ایران در لبنان را تامین و تضمین می‌کند. این امر موجب پیدایش حزب‌الله، تشدید حرکت اسلامی فلسطین اشغالی و فشار بر اسرائیل شد و تداوم این جریان‌ات از نظر صدور انقلاب بسیار موفقیت آمیز تلقی می‌گردید (اخوان کاظمی و ویسی، ۱۳۹۱: ۱۷۵). منتقدان ج.ا. ایران، معتقدند؛ پیروزی معارضان سوری و برکناری بشار اسد و دولت وی، موجب می‌گردد که ج.ا. ایران یکی از مهمترین متحدان خود در منطقه را از دست بدهد و موقعیت جریان مقاومت علیه اسرائیل تضعیف گردد. به عبارت دیگر کنار رفتن «اسد» از صحنه سیاسی، بازتاب مستقیمی بر تحولات منطقه خواهد گذاشت؛ به صورتی که موقعیت حزب‌الله و به دنبال آن حماس نیز به خطر می‌افتد و از نفوذ ایران در منطقه کاسته و مسائل امنیتی ایران بیشتر و پیچیده‌تر می‌شود. ج.ا. ایران، بارها از جمله در جنگ ۲۲ روزه، جنگ ۳۳ روزه و اخیراً در جنگ ۸

روزه حزب‌الله با اسرائیل رسماً اعلام کرد که از حزب‌الله حمایت نموده است. ضمن اینکه از حماس در حملات اسرائیل به غزه و تلاش این گروه در بازپس‌گیری سرزمین اشغالی فلسطین نیز دریغ نکرده است. مطمئناً تحلیل چگونگی کمک‌های ایران به حزب‌الله و حماس بدون در نظر گرفتن نقش سوریه بسیار مشکل می‌باشد. برای ایران خطر بی‌ثباتی سوریه دستکم شامل از دست رفتن بخشی از توانایی اعمال نفوذ در منازعات اعراب-اسرائیل، فلسطینی‌های جنگ‌طلب و متحدان شیعی خود در لبنان و به‌خصوص گروه حزب‌الله است (Nerguizian, 2012: 84).

ه- **اهمیت ژئواستراتژیکی سوریه برای ایران:** سه دیدگاه اساسی درباره نوع رویکرد و راهبرد سیاست خارجی ج.ا.ایران در قبال سوریه قابل ذکر باشد؛ الف) دیدگاه حقوق بشری؛ طرفداران این دیدگاه بر این باورند که حکومت بشار اسد و حاکمیت حزب بعث در سوریه دارای ساختار غیردمکراتیک و ناعادلانه بوده و در جریان تحولات اخیر و برخورد با معترضان به نقض گسترده حقوق بشر پرداخته است و ج.ا.ایران نیز باید با درک این موضوع، همگام با کشورهای غربی و برخی کشورهای منطقه‌ای، از جمله ترکیه و بیشتر کشورهای عضو اتحادیه عرب، در صف تحریم‌کنندگان سوریه قرار گرفته و سرانجام در راستای سقوط حکومت بشار اسد حرکت کند.

ب) دیدگاه صرفاً ایدئولوژیک؛ بر این باور است که حکومت کنونی سوریه در صف جریان مقاومت منطقه بوده و موقعیت استراتژیکی این کشور به لحاظ همجواری با گروه‌های مقاومت در لبنان و فلسطین، از اهمیت ویژه‌ای - در راستای آرمان‌های جمهوری اسلامی - برخوردار است و از آن جا که سقوط بشار اسد در صف جریان مقاومت خلل ایجاد می‌کند، باید در هر شرایطی، از سقوط حکومت سوریه جلوگیری کرد.

ج) دیدگاه ژئوپلیتیکی و استراتژیکی؛ بر این باور است که ج.ا.ایران یک قدرت منطقه‌ای و بلکه قدرت برتر منطقه است و یکی از مؤلفه‌های برتری قدرت ایران ساختار سیاسی و

بررسی رویکرد جمهوری اسلامی ایران در سوریه (در چارچوب نظریه بازیها) / ۱۳۵

امنیتی خاص حاکم بر این منطقه حساس است. ساخت قدرت در خاورمیانه و وجود گروه‌های مقاومت از جمله حزب‌الله و حماس و اتحاد محکم حکومت کنونی سوریه با ج.ا.ایران و موقعیت استراتژیک این کشور متفاوت عربی و از طرفی تحولات اخیر در کشورهای عربی و سقوط دیکتاتورهای دست‌نشانده و هم‌پیمان غرب و روی کار آمدن حکومت‌های اسلامگرا در این کشورها، موقعیت برتر ج.ا.ایران را تحکیم بخشیده و سقوط حکومت سوریه به ویژه با دخالت خارجی، معادلات را به نفع رقبای منطقه‌ای و مخالفان فرمانطقه‌ای این کشور متحول خواهد ساخت؛ بنابراین، راهبرد ج.ا.ایران باید مبتنی بر حفظ موقعیت کنونی سوریه باشد (سایت سیاسی - پرسمانی، زینی وند، ۱۳۹۴) با توجه به اختلافات ایدئولوژیکی و مذهبی بین ایران و رژیم بشار اسد این دیدگاه بیشتر با واقعیت همخوانی دارد. لذا ج.ا.ایران در راستای رسیدن به این اهداف در سوریه این استراتژی‌ها را سامان داده است:

- ۱- ایجاد گروه‌های شبه‌نظامی و آموزش نظامی - امنیتی به نیروها و ترغیب حزب‌الله به دفاع از سوریه؛ ایجاد این نیروهای شبه‌نظامی در سوریه بر پایه مدل بسیج ایران، این امکان را به ایران می‌دهد تا بعد از بشار اسد (و در دوران حکومت‌های جایگزین اسد) نیز به اعمال نفوذ و قدرت در این کشور بپردازد (تکرار مدل حزب‌الله لبنان در سوریه).
- ۲- دامن زدن به نفرت اعراب از آمریکا و اسرائیل در قبال بحران سوریه.
- ۳- استفاده از تاکتیک پدافند غیرعامل در سوریه برای تقویت مواضع دفاعی این کشور؛ یکی از این اقدامات حمایت از پول ملی سوریه و کمک مالی به سوریه و تاسیس ساختهای زیربنایی در آن کشور است.
- ۴- اتحاد و نزدیکی با چین و روسیه (برای تقویت جناح مقابل با آمریکا در خاورمیانه). (سیمبر و قاسمی، ۱۳۹۳ : ۱۷۴-۱۷۲).

با اتخاذ این استراتژی از جانب دستگاه سیاست خارجی؛ مشکل ج.ا.ایران بعد از بشار اسد نیز تا حدودی حل خواهد شد. هرچند تاکنون ایران حتی در راه حل‌های سیاسی پیشنهادی برای حل بحران سوریه با هر گونه پیش شرطی که منجر به کنار رفتن بشار اسد از قدرت باشد مخالف خود را اعلام کرده است. مقامات ج.ا.ایران نیز از حمایت ایران از دولت و ملت سوریه صحبت نموده و با طرح تجزیه عراق و سوریه اعلام مخالف نموده- اند (Tasnimnews, 1394/12/08).

به طور کلی اهمیت امنیتی سوریه برای ج.ا.ایران را می‌توان در موارد ذیل خلاصه نمود: ۱- سوریه به عنوان سد نفوذ سیاست‌های ضد ایرانی آمریکا و همپیمانان منطقه‌ای آن در خاورمیانه. ۲- همرز بودن سوریه با حزب‌الله و اسرائیل. ۳- قرار گرفتن در محل تلاقی و اتصال ایدئولوژی ایران اسلامی و ناسیونالیسم عربی. ۴- سوریه به عنوان محلی برای اتخاذ استراتژی دفاع- تهاجم ایدئولوژیک (و ژئوپلیتیک) ج.ا.ایران (سیمبر و قاسمیان، ۱۳۹۳: ۱۴۳).

ج.ا.ایران به عنوان یکی از بازیگران منطقه‌ای دخیل در بحران سوریه با داشتن روابط دیرینه تاریخی با دولت سوریه و همچنین اهمیت راهبردی سوریه برای ج.ا.ایران به صورت مستقیم از بحران سوریه متاثر شده است، به گونه‌ای که بحران سوریه به مسئله امنیت ملی ایران تبدیل شده است. ج.ا.ایران برای حفظ امنیت ملی خود در قبال تهدیدات بوجود آمده، رویکرد حمایت همه جانبه خود را از دولت بشار اسد به اجرا گذاشته و اتحادی با کشورهای روسیه و چین برای جلوگیری از سلطه غرب بر این منطقه اتخاذ کرده است و سیاست خارجی خود را در این راستا تنظیم کرده است. این اقدامات ایران در راستای همان مشکل فقدان متحد استراتژیک در منطقه صورت می‌گیرد. در این میان سوریه به عنوان تنها متحد استراتژیک ج.ا.ایران در خاورمیانه می‌تواند نقش بسیار مهمی برای سیاست امنیتی ج.ا.ایران بازی کند. بحران کنونی سوریه ممکن است منجر به تحول

بررسی رویکرد جمهوری اسلامی ایران در سوریه (در چارچوب نظریه بازیها) / ۱۳۷

ساختاری در مجموعه امنیتی خاورمیانه شود و پای قدرتهای بزرگ را به منطقه بیشتر باز نماید. تغییر در ساختار قدرت سوریه و سقوط اسد می تواند صف بندی فعلی بین کشورها را در منطقه تغییر دهد و سر کار آمدن گروه های ضد ایرانی در حکومت سوریه منجر به انزوای بیشتر ج.ا.ایران در محیط امنیتی منطقه شود. این مسائل است که ماندگاری بشار اسد را برای ایران مهم و سقوط آن را خط قرمز خود تعیین کند.

ج.ا.ایران و سوریه دو کشور تاثیرگذار در خاورمیانه هستند که بیش از سه دهه با هم روابط «استراتژیک» دارند (غرایاق زندی، ۱۳۸۸: ۱۵۱) برای تایید نگاه ژئواستراتژیکی ایران به سوریه و نگاه استراتژیکی سوریه به ایران کافی است نگاهی بیندازیم به دوستیابی این دو کشور و اهمیت قائل شدن به ائتلاف یکدیگر در قبل و بعد از انقلاب اسلامی ایران:

متحدان ایران پیش از انقلاب اسلامی سال ۱۹۷۹م (۱۳۵۷ش) عمدتاً اسرائیل در شرق مدیترانه و عربستان در منطقه خلیج فارس بودند. ایران پهلوی، مسئله اعراب و اسرائیل را مسئله عربی می دانست و براساس الگوی تقسیم بندی خاورمیانه به کشورهای عربی و غیرعربی، به دنبال ائتلاف فرهنگی بین واحدهای غیرعرب منطقه یعنی اسرائیل و ترکیه بود و تنها در منطقه خلیج فارس با نظارت آمریکا با عربستان سعودی تشکیل ائتلاف داد. پس از انقلاب اسلامی رابطه ج.ا.ایران و اسرائیل در خاورمیانه جای خود را به رابطه ایران و سوریه داد (غرایاق زندی، ۱۳۸۸: ۱۵۲). بر این اساس، نگاه ایران به شرق مدیترانه یک نگاه ژئواستراتژیک است. یعنی ایران در هر زمانی نگاهی به حاشیه مدیترانه داشته است و بنا به مورد بهره برداری هایی از آن را انتظار داشته است. اگر در قبل از انقلاب با اسرائیل ارتباط نزدیک برقرار می نموده و بعد از انقلاب بنابر ملاحظات انقلابی و ایدئولوژیکی، در کنار سوریه قرار می گیرد؛ چیزی بیش از ملاحظات ایدئولوژیکی را دنبال می کند همچنانکه در بیانات مقامات سیاسی ایران نیز به عمق استراتژیک و دور کردن تهدیدات امنیتی از مرزهای فیزیکی نیز نشانه هایی از آن قابل مشاهده است.

ضمن اینکه با نگاهی به اختلافات ج.ا.ایران و سوریه از بعد سیاسی و ایدئولوژیک نیز می‌توان درک نمود که اهمیت این دو برای هم، چیزی فراتر از اهداف ایدئولوژیک می‌باشد. سوریه یک کشور عرب و مدعی سردمداری ملی‌گرایی عربی با نظام سیاسی بعثی و گرایشات سوسیالیستی و در نهایت سکولار، چگونه ممکن است در جنگ تحمیلی عراق علیه ج.ا.ایران جانب کشوری غیرعرب و به تعبیر عراق و عربستان رقیب و دشمن اعراب را بگیرد و در کنار یک نظام دینی و اسلامی قرار بگیرد؟ مگر اینکه از نگاه استراتژیک به این ائتلاف نگاه کرده باشد.

حتی در طول زمان برگزاری نشست‌های مادرید که برای صلح اعراب و اسرائیل در سال ۱۹۹۲م از طرف آمریکا تدارک دیده شده بود و منجر به کنفرانس «اسلو» و ورود سوریه به این کنفرانس گردید، ائتلاف ج.ا.ایران و سوریه صدمه‌ای ندید. همچنین همکاری سوریه با آمریکا در حمله به عراق در سال ۲۰۰۳م، مذاکرات موسوم به نقشه راه و مذاکرات اسرائیل و سوریه و همچنین اقدام شدید حافظ اسد علیه اخوان‌المسلمین سوریه، باعث تغییر رابطه ج.ا.ایران و سوریه نشد (غریاق زندی، ۱۳۸۸ : ۱۵۲).

از جانب دیگر قدرتهای بزرگ همواره به خاطر موقعیت راهبردی، ذخایر عظیم انرژی و حضور اسرائیل و متحدین دیگرشان از جمله عربستان، نسبت به خاورمیانه حساس بوده‌اند. نتیجه مداخله جهانی و متابعت محلی، ظهور جنبشهای مقاومت عمومی و رژیم‌های تجدیدنظر طلب بوده است. ج.ا.ایران و سوریه به عنوان زخم‌خوردگان استعمار و استثمار، گرایشی ضد امپریالیستی داشته و سیاست خارجی تجدیدنظر طلب دارند. بنابراین طبیعی است که با راهبردهای استراتژیک ضد هژمون و ناراضی از وضع موجود در کنار هم قرار بگیرند، تا ضمن جلوگیری از ثبات هژمونیک آمریکا در منطقه از به حاشیه رانده شدن خود در سیاست‌های منطقه‌ای جلوگیری بعمل آورند و بتوانند موانع سیاسی لازم را در برابر جهانی شدن هژمونی قدرتهای بزرگ در خاورمیانه پدید آورند.

بررسی رویکرد جمهوری اسلامی ایران در سوریه (در چارچوب نظریه بازیها) / ۱۳۹

نتیجه گیری

استمرار روابط با دولت سوریه در سیاست‌های منطقه‌ای ج.ا.ایران یک اولویت به شمار می‌رود، چرا که یک شراکت ضروری در پروژه‌های منطقه‌ای و چند بعدی به شمار می‌رود؛ جایگاه سوریه در جهان اسلام و عرب، جغرافیای خاورمیانه و معادلات منطقه‌ای، همسایگی با فلسطین و اسرائیل، لبنان، ترکیه و عراق، دارا بودن نقش مستقل و هم راستا با ج.ا.ایران در مناسبات منطقه‌ای و بین‌المللی بخصوص در معادلات سیاسی لبنان و جریان مقاومت، درگیری با اسرائیل و سیاست‌های مشترک با ج.ا.ایران در قبال سیاست‌های هژمون و همکار هژمون و توانایی‌اش برای انتقال انرژی کشورهای ایران و عراق به اروپا، داشتن مسائل امنیتی همسو با ج.ا.ایران در بعد امنیت ملی و انسجام و یکپارچگی ملی و بافت جمعیتی، از ابعاد پر اهمیت سوریه در سیاست منطقه‌ای ج.ا.ایران است.

حمایت ج.ا.ایران از سوریه براساس معیارهای لزوم - و نه خوب و مفید بودن - این حمایت است. از این منظر هیچ‌گاه شاهد واگرایی روابط تهران و دمشق نبوده‌ایم. لذا در بازی خاورمیانه بین ایران و هر رقیبی دیگر از جمله عربستان و اسرائیل، بودن سوریه در اتحاد استراتژیک با ج.ا.ایران برای این کشور برد و نبود این وضعیت به معنی برد برای رقبای آن خواهد بود.

در ناآرامی‌های سوریه، کشورهای عربی و غربی تمام تلاش خود را به کار بستند تا با سرنگونی بشار اسد قدرت استراتژیک ج.ا.ایران را در منطقه کاهش دهند. چراکه کنار رفتن بشار اسد از سوریه می‌تواند باخته‌های پی‌درپی در بازی خاورمیانه برای ج.ا.ایران به دنبال داشته باشد و ماندن آن برده‌های پی‌در پی. به همین خاطر ج.ا.ایران تا قدم آخر از دولت سوریه حمایت خواهد کرد. چراکه اگر نظام سوریه تغییر کند؛ ج.ا.ایران، یک متحد راهبردی را در شرق مدیترانه، از دست خواهد داد و عمق راهبردی آن مورد تهدید قرار می‌گیرد. شکستن ارتباط - رو به گسترش سه کشور ایران، عراق و سوریه که می‌تواند

جایگاه منطقه‌ای ایران را ارتقاء بخشد- باختی بزرگ برای ج.ا.ایران در برابر رقبای سستی آن به خصوص اسرائیل و عربستان خواهد بود.

سوریه خط مقدم عمق استراتژیک ایران است با نقش‌آفرینی در معادلات سیاسی لبنان و فلسطین و خط مقدم درگیری با اسرائیل و همچنین اساس محور مقاومت در کنار ج.ا.ایران، حزب‌الله و حماس در مقابله با اسرائیل، «برد» برای ج.ا.ایران و در غیر این صورت باختی در رزومه سیاسی و استراتژیک ج.ا.ایران خواهد بود.

دسترسی به خاک سوریه، ج.ا.ایران را از تنگنای استراتژیک رهایی می‌بخشد. سوریه همیار و هم‌مرز با ج.ا.ایران؛ موقعیت مناسبی را برای انتقال انرژی کشورهای ایران و عراق به اروپا را تدارک خواهد دید. به همین دلیل عربستان و اسرائیل داعش را به گونه‌ای ساماندهی می‌کنند تا در عراق و سوریه بر مناطقی دست یابند که مانع دستیابی ج.ا.ایران به مدیترانه باشد. سوریه همسو با ج.ا.ایران؛ دروازه استراتژیک به دنیای عرب، سنگری علیه سیاستهای هژمونیک آمریکا و اسرائیل و مهمتر از همه راه ارتباط با حزب‌الله را برای ایران هموار می‌کند.

وجود رژیم علوی در سوریه می‌تواند شکاف فارسی / شیعی و عربی / سنی را که اهل سنت و اعراب به آن دامن می‌زنند؛ کاهش دهد. ضمن اینکه ایران به واسطه رژیم علوی سوریه می‌تواند از نفوذ عربستان در منطقه نیز جلوگیری به عمل آورد. از دید عربستان سقوط بشار اسد یعنی از بین رفتن متحد ایران در منطقه است و تهران با سرنگونی نظام حاکم در دمشق تضعیف خواهد شد؛ عاملی که که زمینه را برای عربستان مهیا می‌سازد تا رهبری ائتلاف سنی طرفدار و هم‌پیمان با غرب را از آن خود کند و از این طریق بتواند شکاف سنی / شیعه را تشدید نموده و ائتلاف ضد ایرانی را مستحکم نماید.

در تحولات سوریه چند گزینه احتمالی امکان پذیر است: ۱- بقای رژیم فعلی و انجام اصلاحات در راستای منافع ملی ۲- روی کار آمدن لیبرالها و طرفداران غرب ۳-

بررسی رویکرد جمهوری اسلامی ایران در سوریه (در چارچوب نظریه بازیها) / ۱۴۱

روی کار آمدن سلفی های تندرو ۴- روی کار آمدن حکومت هم سو با جریانهای محافظه- کار از جمله اخوان مسلمین مصر و تونس ۵- تجزیه سوریه ۶- وارد شدن به جنگ خارجی برای وحدت ملی. در صورت گزینه اول؛ ج.ا.ایران با برد بازی خاورمیانه را دنبال می کند و حرکت های فعلی را در راستای منافع ملی خود دنبال خواهد کرد اما در صورت بروز هر کدام از گزینه های دیگر در سوریه بهترین راهکار برای ج.ا.ایران کم کردن بیشترین ضرری است که تحمل آن برایش اجتناب ناپذیر است، لذا بسان یک بازیگر کم پیشینه حداقل باید مدل لبنان را در سوریه با ایجاد یک حزب الله دیگر عمل نماید. سیاستی که در یمن نیز قابل پیگیری است.

منابع

- اخوان‌کاظمی، مسعود و سارا ویسی، (تابستان ۱۳۹۱)، «علویان سوریه؛ از شکل‌گیری تا قدرت یابی»، فصلنامه شیعه‌شناسی، سال دهم، ش ۳۸.
- حقیقت، سید صادق؛ (۱۳۸۵) روش‌شناسی علوم سیاسی، قم، نشر دانشگاه مفید.
- ذوقی بارانی، کاظم و دیگران، (زمستان ۱۳۹۰)، «تحلیل ژئوپلیتیک سوریه؛ بستری برای تدوین سیاست خارجی ایران در خاورمیانه»، مجله سیاست دفاعی، ش ۷۷.
- سیف‌زاده، حسین، (۱۳۷۶)، نظریه‌پردازی در روابط بین‌الملل؛ مبانی و قالبهای فکری، تهران، سمت.
- سیمبر، رضا و روح‌الله قاسمیان، (تابستان ۱۳۹۳)، «مؤلفه‌های اساسی محیط امنیتی ایران و سوریه»، فصلنامه پژوهشهای راهبردی سیاست، سال سوم، ش ۹، شماره پیاپی ۳۹.
- عبدلی، قهرمان (۱۳۸۶)، نظریه‌بازی‌ها و کاربردهای آن: بازیهای ایستا و پویا، تهران: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی واحد تهران.
- عرب، علی، (۱۳۷۸)، «کاربرد نظریه‌بازیها در علوم انسانی»، مجله مجتمع آموزش عالی قم، سال اول، ش ۴.
- غرایاق زندی، داود، (۱۳۸۸)، «معرفی و نقد کتاب تحولات خاورمیانه از منظر ائتلاف ایران و سوریه با تاکید بر بازخوانی جنگ تحمیلی عراق علیه ایران»، نوشته انوشیروان احتشامی و ریموند هینوبوش، فصلنامه تخصصی مطالعات دفاع مقدس (نگین ایران)، سال هشتم، ش ۳۰، پائیز ۸۸.
- ونتسل، ی.س (۱۳۷۲)، نظریه‌بازی‌ها و کاربرد آن در تصمیم‌گیریهای استراتژیک، ترجمه جلیل روشندل و علیرضا طیب. تهران: قومس.
- هاتر، شیرین، (۱۳۹۲)، سیاست خارجی ایران در دوران بعد از فروپاشی شوروی، ترجمه مهدی ذوالفقاری، تهران، نشر میزان.

بررسی رویکرد جمهوری اسلامی ایران در سوریه (در چارچوب نظریه بازیها) / ۱۴۳

18-Brams, j. steven and Togman M. Jeffrey (mar 1998), "Cooperation through threats: the Northern Ireland Case" political science.(electronic version) at:http://www.findarticles.com/p/articles/mi-hb3333/is-199803/ai-n_8046-702.

Brams, j. steven (January 2001) "Game theory and cuban missile crisis" at : http://www.Plus.maths.org.issue_13/features/brams/index.htm.

Brams, j. steven, (1994) " theory of move" , Cambridge university press. At: <http://www.Amazon.com/gp/product/customer-reviews/052/458676/103-9447111>.

Paul Aarts, and Joris Van Duijne, (2009), "Saudi Arabia after US–Iranian détente: Left in the Lurch Middle East Policy ", . www.mepc.org/journal/middle-eastpolicy-archives/saudi-arabia-after-us-iranian-detente-left-lurch.

Levinson, Charles, (2010/ june/30), "Iran Arms Syria With Radar, Wall Street Journal", p: world. At: <http://www.wsj.com/articles/SB10001424052748703426004575338923106485984>.

Nerguizian, Aram, (march, 2012) "U.S and Iranian Strategic Competition", CSIS,.

پناه‌خواهی، پریسا، (۱۶ /۹/ ۱۳۸۹) «رکورد جهانی وزارت نیرو در ساخت نیروگاه- شب‌های دمشق روشن می‌شود»، روزنامه سیاست روز؛ قابل دریافت در <http://www.siasatrooz.ir/CNewsRDetail.aspx?QSCNDId=51347> تاریخ

بازبینی ۱۳۹۴/۶/۶.

دیپلماسی ایرانی، (۲۸/۱۲/۱۳۸۹)، «قدرت‌نمایی ایران و دلخوری اسرائیل از آمریکا»، قابل دریافت در <http://irdiplomacy.ir/fa/page/10499> تاریخ بازبینی ۹۴/۵/۲۱.

زینی وند، علی، (۱۳۹۴/۶/۱)، «تحولات سوریه و راهبرد سیاست خارجی ایران»، قابل دریافت در <http://siasi.porsemani.ir/content> تاریخ دسترسی، ۱۳۹۴/۶/۱

نجات، سیدعلی، (۱۳۹۳/۵/۹)، بررسی روابط ایران و سوریه،

در

http://www.aftabir.com/articles/view/politics/iran/c1_1406783518p1.php/8

7

<http://jahannews.com/vdciypa5rt1apr2.obct.html/433272>.

<http://www.tasnimnews.com/fa/news/1394/12/08/1012975>.

<http://www.mop.ir/Portal/Home/ShowPage.aspx?Object=NEWS&ID>